

CIPER — OTOK VENERE

LJUDJE IN ŽIVLJENJE

CIPER — OTOK VENERE

LJUDJE IN ŽIVLJENJE

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

K E.01 A.11.02

SEM

1985

020180307

COBISS ®

Slovenski etnografski muzej
Ljubljana, 1985

CIPER – LJUDJE IN ŽIVLJENJE

Otok Ciper, dežela sredi treh celin, središče nekdanjega antičnega sveta, znameniti otok Venere, enkratnih naravnih lepot, tisočletja stare zgodovine, križišče kulturnih vplivov in tokov, otok, kjer se srečujeta Vzhod in Zahod, ki sta oblikovala tudi bogato in svojevrstno kulturo. In prav to nam predstavlja naša razstava. Zgovorno nam govori o starih bogatih umetniških zakladih, pa tudi o ljudski umetnosti, svojevrstni arhitekturi, noši, vezeninah, lončevini in še drugih obrteh, o kulturi, ki je na Cipru tako samosvoja in enovita. Občudujemo predmete, ki nam zgovorno pričajo, da Ciprčani kljub številnim vplivom in burni zgodovini, nadaljujejo bogato kulturno dediščino iz preteklosti. Ohranjajo stara izročila v življenju vaških skupnosti, ki pa se vključujejo tudi v življenje sodobnega sveta, ki jih obdaja. Zanimiv je koncept razstave, na kateri je predstavljena hiša in v njej življenje in delo ciprskega kmeta, ob vsem tem pa tudi trpljenje in borba ciprskega ljudstva za lastno zemljo, svobodo in mir na otoku. Tako nam razstava predstavi stare kulture, kot tudi današnje življenje in prebivalce doslej pri nas vse premalo poznane prijateljske in neuvrščene dežele, republike Ciper. Zato razstavo tudi uvrščamo v naš ciklus razstav »Kulture neuvrščenih«.

Za to kulturno manifestacijo, ki je prišla k nam v okviru Programa kulturnega sodelovanja med Ciprom in Jugoslavijo, moram izreči zahvalo Vladi republike Ciper, gospodu Eliasu Th. Ipsaridesu, ambasadorju Cipra v Jugoslaviji, gospe Yvonne de Sike iz Musée de l'Homme v Parizu, komisarju razstave, ki je izdelala tudi koncept razstave in to postavila tudi v našem muzeju. Zahvalo smo dolžni tudi Kulturni skupnosti Slovenije in Ljubljanski kulturni skupnosti, ki sta finančno podprli razstavo in tako omogočili uresničitev te pomembne kulturne manifestacije v Slovenskem etnografskem muzeju.

*Ravnatelj
dr. Boris Kuhar*

Votivna figura, božanstvo rodovitnosti
– vpliv Egipta – 650–600 p.n.št

POSLANSTVO RAZSTAVE

John Ruskin je napisal, da je umetnost »plod dela človekove roke, glave in srca«. Romain Rolland pa je rekel: »Umetnost mora odpraviti nasilje, in je tudi zmožna to narediti. Njeno poslanstvo je, da ji vlada božanstvo, ki se imenuje ljubezen.« Te vrstice, kakor sta jih napisala Ruskin in Rolland, dobro povezujejo vsebino in namen razstave z otoka Cipra, z dežele, ki jo je tako težko prizadelo nasilje in vojna.

Ciprska civilizacija, zgodovinsko izročilo in kulturna dediščina segajo tisočletja v predzgodovinska obdobja. Izredna sposobnost tega ljudstva prepričljivo označuje to omiko, izročilo in kulturo, saj ustvarja oblike in tehnike s tako izrazito domišljijo in ustvarjalnostjo, ki izraža ljubezen do življenja in nenehne potrebe človeka po ustvarjanju v miru. To je civilizacija, ki je ustvarila Afrodito, boginjo lepote in ljubezni, filozofa Zenona iz Kitia, svetišče Apolona, bronasti kip Septima Severa, slavne mozaike v Pafosu in bizantinske freske v Asinou.

Ciper plačuje visoko ceno za svojo ugodno zemljepisno lego, ker leži na križišču treh celin. V svoji zgodovini je prav zaradi posebnih pravic in težkih razmer trpel nenehne vdore in tuja gospodstva. Ciprsko ljudstvo, ki sledi nagonu samoohranitve, se je obdržalo stoletja in stoletja, preživelo sovražne vpade in kljub vsem tujim gospodstvom in neizogibnemu napredku materialne civilizacije, pa umetnost in kultura, ki sta globoko ukoreninjeni v daljni preteklosti, varujeta svojo identiteto in ohranjata sposobnost za življenje. Hkrati pa je ciprsko ljudstvo, obdarjeno s sposobnostjo, da se prilagaja, privzelo in preoblikovalo zapovrstne kulturne in prestižne značilnosti v preteklosti, jih stapljalo s svojo izvirno kulturo in tako plemenitilo svojo kulturno in umetniško dediščino.

Prav razstava nazorno prikaže ta kulturni razvoj in izraz sposobnosti ljudstva, kako ohraniti stoletja in stoletja lastno identiteto, ne da bi pri tem odklonilo druge kulture in smeri, temveč jih sprejema in jih prilagaja, postaja bolj ustvarjalno, in tako nazorno tudi pokaže, kako je mogoče ustvariti v svetu prijateljstvo in mirno sožitje.

Želimo, da je ta prireditev začetek bogate kulturne izmenjave med Jugoslavijo in Ciprom. Pri-speva naj k še boljšemu medsebojnemu poznavanju med ciprskim in jugoslovanskimi narodi in narodnostmi. Tako naj tudi ta dogodek pomaga utrditi že zasnovane vezi prijateljstva in kulturne povezanosti, ki zblížujejo obe deželi.

Te povezave, ki združujejo obe deželi, so resnično zelo tesne, ker delimo in gojimo ista načela, vrednote in ideale. Oboji menimo, da bodo načela gibanja neuvrščenosti, utemeljena pred približno 25 leti v Jugoslaviji, pomagala oblikovati bolj človeški, prijateljski in bolj pravičen svet. To gibanje, kateremu pripadata obe deželi, si prizadeva za mir in mirno sožitje.

Ob tej razstavi izražam prepričanje, da se bodo prijateljske vezi med Jugoslavijo in Ciprom še nadaljevale in se okrepile, kar bo vzajemno zblíževalo obe deželi.

*Elias Th. Ipsarides
ambasador Cipra
v SFRJ*

ZEMLJEPIŠNA LEGA CIPRA

Ime otoka Ciper še ni popolnoma raziskano. Strokovnjaki menijo, da je otok dobil ime po bakru ali pa po njegovih izdelkih. Bogata nahajališča bakra so namreč znana na otoku še iz najstarejših časov. Otok meri 9.251 km² in leži v severovzhodnem delu Sredozemlja med obalo Male Azije in Sirije.

Otok Ciper leži blizu treh celin, v središču nekdanjega antičnega sveta, blizu Sueškega kanala, dežel proizvajalk nafte na Srednjem vzhodu in blizu pomembnih pomorskih in celinskih prometnih žil. Prav zaradi tako ugodne lege otoka, so se na njem zvrstili v preteklosti mnogi osvajalci, ki so vladali otočarom.

Otok je nastal že pred približno petinsedemdesetimi milijoni let na tem zemljepisnem prostoru. Geološki razvoj otoške zemlje je obsegal dolgotrajne procese, v katerih so se oblikovale zemeljske plasti in skalnati gorski masivi; tako je gubanje zemlje povzročilo nastanek gora, bilo je mnogo vulkanskih izbruhov, otok je bil pogosto poplavljen, odlagale so se razne usedline in končno so podoba otoka oblikovala tudi novejša tektonska gibanja.

Otok, ki kaže majhno zemeljsko površino, je izredno slikovit, celó edinstven, če ga primerjamo s podobnim prostorom nekje v svetu. Na osrednjem – zahodnem delu otoka se razširja gorski masiv Troodos, ki ima 1951 m nadmorske višine z vrhom Olimp. Oblikujejo ga vulkanske in zelo masivne skale. Reke, ki izvirajo v teh gorah, se pramenasto vijugajo po pokrajini in se izlivajo v morje. Gorski masiv Troodos je večinoma pokrit z gozdovi. Strma pobočja s soteskami, ozke doline in brezna ustvarjajo izredno slikovito pokrajino. Razlita lava ob trdih vulkanskih skalah poudarja krajinsko sliko, kajti ta pokrajina se razteza na sever, jug in zahod, prav na območje gole krede.

Pentadaktilos, veriga severnega gorovja na Cipru, oblikuje podolgovat ozek lok. Najvišji vrh je Kyparissovouno in je visok 1024 metrov, sestavljajo pa ga apnenčaste skale. Na tem mogočnem gorovju stojijo tri slavne srednjeveške utrdbe sv. Hilariona iz Buffaventa in Kantare. Pokrajina Karpasija se razprostira proti vzhodu, vendar ne kaže velikih nagubanih kompleksov in drugih tektonskih premikanj. Griči, pobočja, majhne planote in doline oblikujejo pokrajino.

Osrednja planota Messaorée ima nizko nadmorsko višino, komaj 180 metrov blizu Nikozije. Ta ravnina, dolga 89 km, se razprostira na zahodu do Morfuja, na vzhodu pa do Famaguste.

Otok Ciper obdajajo obalne ravnine, ki so v resnici obmorske terase. Ravnine kot so Kerinija, zelo utesnjena s skalnato obalo na severu, Larnaka in Limasol na jugu, Pafos in Krisokou na zahodu, sestavljajo ugodno aluvialno zemljišče za razvoj poljedelstva.

Površina otoka, sredozemsko podnebje, geološka sestava, oblikovitost tal in različna razdelitev padavin po pokrajinah so glavni dejavniki nestanovitnosti vodnih izvirov. Poglavitni izviri so v gorah Troodos in Pentadaktilos. Vodo zbirajo v jezovih, razen tega izkoriščajo tudi druge vodne vire.

Različne vrste zemlje dajejo čudovito barvitost pokrajinam. Terra rossa – rdeča zemlja, razširjena na apneničastih skalah, posebno v Kokkinokhoria, oblikuje presenetljive kontraste na apneničasti zemlji kredastega gričevja v Larnaki. Aluvialna zemljišča na osrednji planoti in na obalnih ravninah so polna kontrastov, ki jih povzroča rumenkasto rjava barva zemlje z železovim kršcem iz temnega Troodosa. Rdeča tla v pokrajini Morfou sestavljajo ravnine, ki imajo navadno črn ali rjav humus, in eolska (vetrna) zemljišča, ki jih oblikuje obmorski pesek, prenesen z vetrom v notranjost.

Na ciprsko podnebje vpliva morje, zemljepina širina, oblika tal in bližnje celine. Otok ima sredozemsko podnebje z vročimi in suhimi poletji, zime so blage in deževne. Poletje traja od sredine maja do sredine septembra, zima pa od novembra do februarja. Letno ima otok 490 mm padavin. Sneži redko, le na Troodosu imajo več snežnih padavin. Najvišja temperatura je v Nikoziji meseca julija in sicer doseže 37° C, najnižja je v januarju, saj se zniža na 5° C.

Ciper ima izredno bogato floro. V gozdovih so vedno zelena naslednja drevesa: bor alep, cedra, cipresa in zeleni hrast. Kakor je zapisal Eratosten, je bil otok pokrit z gozdovi, na ozemljih, kjer je bil ta uničen, so zasadili makijo. To rastje, ki zraste visoko tri metre ali več, sestavljajo divje oljke, mirta, jagodovo grmičje in drugo. Na apneničastih skalah raste razno grmičje, na primer materina dušica, bičje, kaprovec in drugo. Na goratih predelih raste tudi mnogo travnatih rastlin in so enake kakor rastline na suhih ravninah. Ciper je tudi zatočišče ptic selilk, ki se v velikem številu zberejo poleti in pozimi. Med živalmi je najbolj slaven takoimenovani ciprski muflon, ki živi samo na tem otoku.

Rudniki na Cipru so znani še iz pradavnine. V bronasti dobi so še posebno intenzivno izkoriščali bakrovo rudo.

Leta 1978 je otok imel 616.000 prebivalcev. V mestnih središčih prebiva 53 % otoške populacije. Etnične skupnosti na otoku so: Grki 80,5 %, Turki 18,3 %, drugi 1,2 % (Maroniti, Armenci itd.).

Med leti 1960 in 1968 se je izselilo okrog 55.000 ljudi. Pred turškim vdorom se je izseljevanje otočanov zmanjšalo, po letu 1974 pa se je spet povečalo. Pred tem je imel Ciper okrog 635 naselij, sedaj je v svobodnem delu Cipra 430 vasi.

Nikozija je bila zgrajena skoraj v središču pokrajine Messaorée; mesto se je razvilo v dobi bakra in je verjetno postalo glavno mesto otoka proti koncu 9. stoletja ali na začetku 10. stoletja. Leta 1978 je imelo mesto 121.500 prebivalcev, to je 20 % vse ciprske populacije.

Mesto Limasol je na jugu otoka, datum njegove ustanovitve ni znan. Leta 1978 je mesto štel 102.401 ljudi. Po vdoru se je v mesto naselilo veliko beguncev. Postalo je tudi glavno пристanišče po izgubi Famaguste. Poleg raznih industrij je izredno pomembna tudi vinogradniška kultura.

Famagusta je zgrajena na kraju nekdanjega mesta Salamine. Pred vdorom je imelo mesto 38.960 prebivalcev, po letu 1974 so se mnoge družine izselile v svobodni del otoka. Industrija, turizem in pristanišče lahko dajo boljši razvoj mestu.

Larnaka, rojstni kraj filozofa Zenona iz Kitiona, je štel leta 1978 28.900 prebivalcev. Mesto ima novo pristanišče, novo letališče in ciprske rafinerije.

Mesto Pafos leži na zahodni obali; po letu 1974 se je začelo razvijati. Ima dobro urejen turizem, prav tako razvija poljedelstvo z namakanjem. Leta 1978 je mesto štel 10.700 prebivalcev.

Lepo mesto Ker inija na severni obali je pod turško upravo. Leta 1974 je bilo v mestu 4.000 prebivalcev. Kasneje so se nekateri meščani izselili v Nikozijo in Limasol.

GOSPODARSTVO

Ciper leži na pomembnem križišču današnjega sveta, v preteklosti pa je predstavljal središče antičnega sveta. Ozemlje otoka je bilo tedaj prizorišče mnogih bojov za oblast držav in cesarstev. Osvajalci so prihajali in odhajali, cesarstva so se menjavala, toda najtežjo bitko je bojevalo domače prebivalstvo za zemljo, ki ga prehranjuje.

V gospodarski zgodovini Cipra odkrivamo stalno nihanje med bogastvom in revščino. Kadar je na otoku mir in dobra uprava, prinašajo bogati pridelki blagostanje. V tem primeru Ciper lahko prehranjuje območje Srednjega vzhoda.

V času vojn, suše in raznih katastrof je bilo otoško prebivalstvo zdesetkano; ker niso obdelovali zemlje, je bilo nevarno, da bo otok postal najbolj pusta in kamnita dežela v Sredozemlju.

Med tretjim in četrtim tisočletjem pred n.š. je bil Ciper še skoraj ves pokrit z gozdovi od vrhov gora in prav do morja.

Kakor hitro so odkrili prebivalci iz sosednjih ozemelj bogata nahajališča bakra in lesa, so začeli izkoriščati te surovine in so v glavnem uporabljali svojo tehniko pri delu in širili svojo kulturo.

Gozdove niso izkoriščali samo zaradi lesa, temveč tudi zato, da bi pridobili obdelovalno zemljo. Tako je ciprsko gospodarstvo že v tistem času temeljilo na poljedelstvu in na izkoriščanju bakrove rude.

Ciper je poznal gospodarsko blagostanje v času rimske uprave. Otok je postal središče menjalne trgovine tudi v pristaniških Srednjega vzhoda, kjer so se pojavljali izdelki iz Azije, vendar je tudi gradnja cest in namakalni sistem pripomogel k razvoju trgovine. Z razpadom rimskega cesarstva je Ciper pripadal Bizancu. V srednjem veku je otok doživel mnogo katastrof. Vrstili so se potresi, bile so suše in nato so sledili še vdori Arabcev. Potem so prišli križarji, ki so največkrat uničili na pohodih vse, kar je domače prebivalstvo naredilo v času, ko ni bilo vojn ali sovražnih napadov.

Dognano je, da je v času vladanja Lusignana (1192 – 1489) Ciper dosegel določeno stabilnost in ustvaril lastni sistem proizvodnje. Največji del otoka je bil razdeljen na fevde, organizirali so tudi trgovino za izvoz pridelkov. V tem času so začeli pridelovati bombaž in sladkorni trs. Razvili so tako visoko proizvodnjo bombaža, sladkorja in soli iz jezera Larnaka, da so bili ti pridelki prav tako pomembni kakor ječmen in pšenica. Pomembno izvozno blago je bilo tudi ciprsko vino, dalje olive, olivno olje, rožiči, svila in baker. Ciper je postal v tej dobi pomembna poljedelska dežela. Iz raznih aromatičnih rastlin so začeli proizvajati začimbe in nekatere dišave, ki so jih prodajali zahodnim odjemalcem.

Ker so tako načrtno in intenzivno gojili govejo živino in ovce, so tako pospešili razvoj strojenja in tkanja. V tem času je ciprsko prebivalstvo štelu že 400.000 ljudi. Bogata proizvodnja in naraščanje prebivalstva ni resnični pokazatelj tedanje ciprske dežele. Vsa proizvodnja in trgovina je koristila le tujemu fevdalnemu razredu, domače prebivalstvo je težko živelo in doživljalo razne pritiske in zatiranja.

Vojno med Genovežani in Benečani so občutili tudi prebivalci na Cipru; razširila se je epidemija kuge in ponovno so otok napadali Arabci. Končno so dobili otok Benečani (1489 – 1571).

Zaradi strahu pred tujimi vdori so se mnogi Ciprčani v tistem času preselili iz obale v notranjost dežele. Postali so poljedelci in postopno pozabili vse znanje o pomorstvu.

Ciprski kmet odhaja na polje jutraj, domov pa se vrača šele zvečer. Tak način dela se je ohranil iz preteklosti do današnjih dni. To skupnostno življenje je oblikovalo Ciprčane kot družabne in komunikativne ljudi.

Posoda, rdeče žgana keramika, 1900–1800 p.n.št.

Odperte pomorske poti okrog Afrike, odkritje Novega sveta z ogromnimi razsežnostmi zemljišč za nasade bombaža in sladkornega trsa je prineslo spremembe na območju Sredozemlja. Ciper je bil takrat nekoliko odmaknjen od teh dogodkov in tudi še potem, ko so ga zavzeli Turki (1571–1878).

Turki so sicer odpravili fevdalni red, uvedli pa so visoke davke na poljedelske pridelke, vendar njihovo slabo gospodarjenje in zaostala javna dela so vodila v propadanje otoške družbe, ljudje so se izseljevali, število prebivalstva se je zmanjševalo.

V 19. stoletju so se gospodarski pogoji nekoliko izboljšali: zmanjšali so davke, hkrati pa povečali ceno bombažu, ker je bila tedaj državljanska vojna v Ameriki, prav tako je vino dobilo višjo ceno, ker je trtna uš uničila francoske vinograde.

Leta 1878, ko je otok postal britanski, se je začelo razvijati gospodarstvo. Angleži se niso toliko zanimali za razvoj otoka, dali pa so mu varnost in denarno stabilnost. Začeli so graditi na primer vodovod za namakanje, preskrbeli so ljudi s pitno vodo, delali ceste, popravljali in izboljševali pristanišča, zasajali drevje in uvajali nove kulture, na primer krompir. Od leta 1881–1911 se je prebivalstvo povečalo za 47 %.

Zaradi visokih obdavčitev so Ciprčani vedno trpeli. Ko so Turki prepustili otok Angležem, so ti morali plačati znesek, ki je pokril nekdanje ciprske dajatve. V začetku 20. stoletja pa so se davki zmanjšali, dobili so tudi posojila, da so lahko ustanovili banke in zadrage na otoku. Kmečko gospodarstvo ni napredovalo, ker je uporabljalo še vedno arhaične metode gospodarjenja, bilo je tudi razdrobljeno na majhne posesti kot v času turškega gospostva.

V prvi in drugi svetovni vojni so se dohodki Ciprčanov nekoliko povečali. V prvi svetovni vojni so cene poljskim pridelkom narasle, v drugi svetovni vojni pa so Angleži precej povečali denarne naložbe.

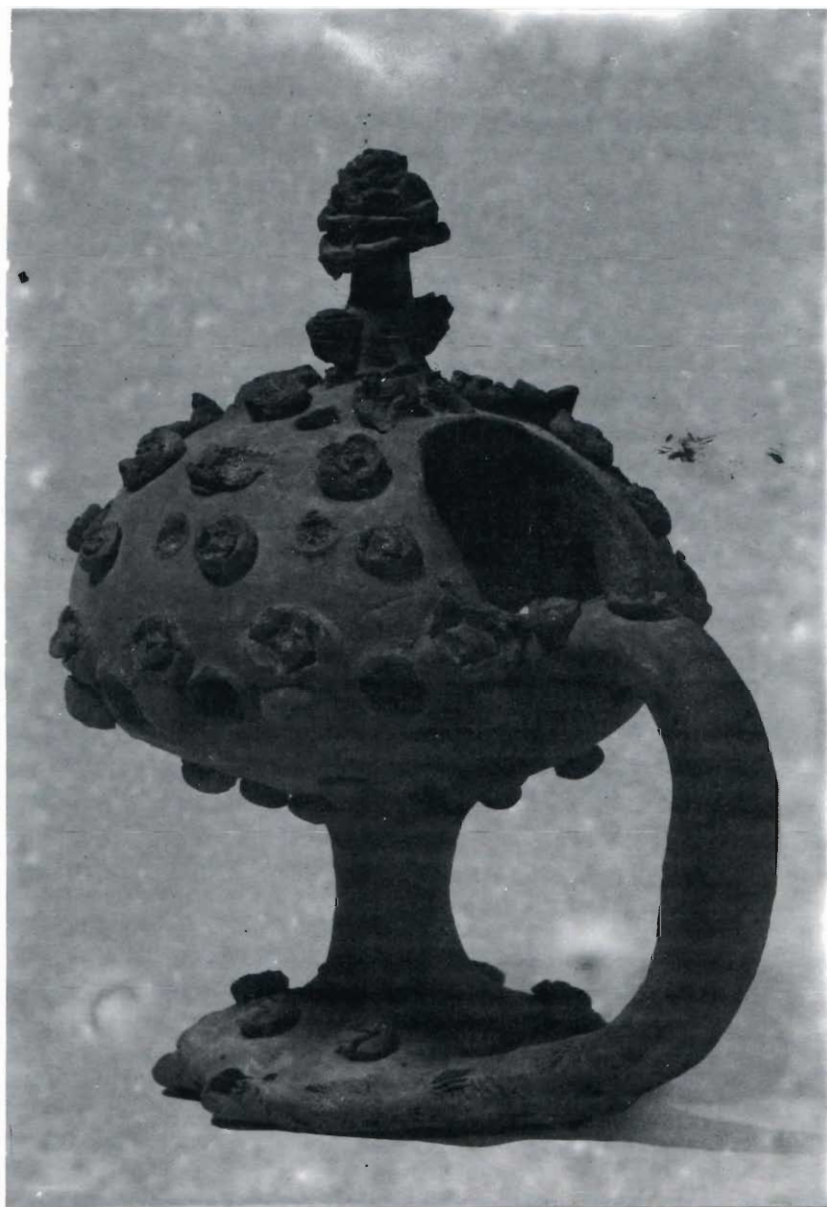
Ciprsko gospodarstvo se je hitro razvijalo v letih 1950 in 1958, ko se je posodobilo prevoznishstvo, izboljševale so se prometne zveze, kapital so vlagali v novo tehnologijo in razvijali zunanjo trgovino.

Leta 1960, ko so proglasili neodvisnost otoka, se je začelo obdobje napredka. Organizirali so projekte, da bi razvili in razširili poljedelstvo, turizem in lahko industrijo. Obdelano zemljo so razširili na namakalna območja; ta je dosegla v desetih letih 40 % več; izboljšali so tudi živinorejo. Začeli so izvažati več poljedelskih pridelkov, kot so potem uvozili drugega blaga. Ciper se je tudi pojavil na mednarodnem tržišču z raznimi konkurenčnimi izdelki: z žitom, krompirjem, rozinami, vinom, alkoholom, zelenjavo in sadjem.

Kljub temu da Ciprčani precej izvažajo, vendar ne pokrivajo več kakor 40 % uvoza. Ostali dohodek, ki uravnava ravnovesje plačil in kaže presežek, dopolnjujejo sredstva tujega kapitala in vojaštva.

Tudi turizem se je razvil in je danes pomembna gospodarska panoga. Ker pa poljedelstvo ne daje dobrih dohodkov, si velik del kmečkega prebivalstva išče drugo delo, posebno v lahki industriji. Tako se razvijajo mestna središča, nenehno pa ljudje spreminjajo bivališča med mesti in vasm.

Leta 1974 je vdor Turkov preprečil nadaljnji razvoj gospodarstva. Turki so zasedli 40 % najbolj rodovitne zemlje, uničili so visoko razvit turizem, 200.000 prebivalcev pa je izgubilo lasten dom, postali so begunci v svoji domovini. Nenadoma je Ciper doživel gospodarski in družbeni propad. Toda ciprsko ljudstvo ni klonilo, ponovno dokazuje, da je zmožno preživeti sedanje življenjske razmere. Zavedajo se, da se morajo prilagoditi dejanskim razmeram in da morajo uresničevati tiste gospodarske dejavnosti, ki so jim

Kadilnica, Fini

najbolj potrebne. Tako je na primer potrebno zagotoviti ljudem hrano, streho, vzgojo in zdravstvene storitve.

Najpomembnejši panogi v gospodarstvu sta nedvomno poljedelstvo in turizem, enako potrebni kakor razvoj lahke industrije. Nujno je, da dežela dobi nova tržišča, na katera bo izvažala sodobne in tradicionalne izdelke. Te predvidevajo predvsem na Srednjem vzhodu. Kar pa zadeva poljedelstvo, so potrebne samo zadostne padavine, kajti na gričevnati slabši zemlji sedaj pridelujejo krompir, pšenico pa sejejo na sončnih ravninah.

Po vdoru Turkov je nezaposlenost narasla na 30 %, to postopno odpravljajo.

Na Cipru si danes prizadevata oblast in prebivalstvo, da bi obnovila gospodarske panoge, kajti le tako se bodo obvarovali tujih vsiljivcev.

Gospodarstvo na Cipru ima vse možnosti, da se bo spet razvilo, kajti dežela je odprta tujemu kapitalu in tržišču. Vsekakor pa bodo otočani morali upoštevati tudi vse probleme, ki so po svetu, na primer težave mednarodnega gospodarstva, naraščanje cen nafte in izguba tržišč.

Leta 1977 je inflacija na otoku dosegla 40 %, leta 1980 pa je padla na 13,5 %.

Pletena košara za lovske pasti

PREGLED ZGODOVINSKIH OBDOBIJ

NEOLITIK: okrog 6000 let pred n.š.

Najstarejša naselitev človeka na otoku, okrogle hiše, pokop z vsem imetjem umrlega (nakit iz školjk), kamnite posode.

DOBA BAKRA: 3000–2300 pred n.š.

Pravokotne hiše, grajene iz surove opeke, poslikana keramika, prvi ženski simboli rodovitnosti, prva uporaba bakra.

BRONASTA DOBA

Stara bronasta doba: 2300–2000 pred n.š.

Novi naseljenci na severu otoka prinesejo svojo kulturo, pokopališča so odslej bolj določena, rdeča loščena keramika, ornament je simbol rodovitnosti: to je bik, jelen; pomembno je izkoriščanje bakra, trgovina s kovino postane vir otoškega bogastva.

Srednja bronasta doba: 2000–1600 pred n.š.

Prebivalci imajo stike z naseljenci na sirsko-palestinski obali, gradijo obrambne položaje.

Nova bronasta doba: 1600–1050 pred n.š.

Razcvet mestne kozmopolitske civilizacije v zvezi z mikensko trgovino, ki se razširi na otoku (14. stol.), v 12. stol. razširijo na otoku Grki svoj jezik, osnovana so ciprska kraljestva: Enkomi, Kition, Pafos itd., egipčansko gospodstvo.

ZGODOVINSKA OBDOBJA:

Doba geometrije: 1050–700 pred n.š.

Doba arhaika: 700–475 pred n.š.

Ciprsko prebivalstvo sprejema različne zunanje vplive: grški, feničanski; kraljevski grobovi imajo bogato imetje: zlatarska dela, dela iz slonovine in lončevina.

Obdobje klasičnega Cipra: 475–325 pred n.š.

Razcvet klasične grške kulture na otoku, posebno za časa kralja Evagorasa iz Salamine. Aleksander Veliki pomaga Ciprčanom, da se osvobodijo perzijskega gospodstva.

Obdobje helenizma: 323–58 pred n.š.

Po smrti Aleksandra Velikega postane Ciper središče spopadov njegovih naslednikov. Nazadnje postane Ciper rimska provinca.

Pletenje košar, Messaorée

Obdobje Rima: 58 pred n.š. – IV. stol. n.š.

Ciceron postane eden prvih guvernerjev na otoku. Apostola Pavel in Barnaba oznanjata krščansko vero. V mirnem rimskem času napredujejo mesta, zgrajene so palače, cerkve in druge javne zgradbe, okrašene so z marmornatimi skulpturami in mozaiki v Salāmini, Pafosu in Curiumu.

Bizantinsko cesarstvo: IV.–X. stol.

Prva stoletja tega gospostva potekajo v miru, prekinejo pa ga arabski vdori od VII.–IX. stol. Obalna mesta so opustošena, občasno se izseljujejo Ciprčani v Bospor.

Bizantinsko cesarstvo in križarji: X.–XII. stol.

Na Cipru se širi bizantinska umetnost. Guvernerja na Cipru Théophile Erotikos (1042) in Rhapsomatis (1092) se upreta cesarju. Rihard Levjesrčni, angleški kralj, ki se je udeležil tretje križarske vojne, zavzame otok (1191).

Gospostvo Francozov: 1192–1482

Angleški kralj Rihard podeli pravice otoka francoskemu plemiču Guyu de Lusignan, ki ustanovi francosko kraljestvo na Cipru (1192).

V tem času je vojna proti Genovežanom (1373–1374) in proti Mamelukom (1426). Zadnja kraljica Catherine Cornaro prepusti Ciper Benečanom (1489).

Benečanska uprava: 1489–1571

Ciper postane pomembno trgovsko središče z Vzhodom.

Turki zavzamejo otok leta 1571.

Turško cesarstvo: 1571–1878

Poskusi vstaje Ciprčanov proti Turkom.

Turki so bolj naklonjeni pravoslavni cerkvi, ki dobi boljši položaj. Na konferenci v Berlinu podari turški vladar otok Veliki Britaniji (1878).

Obdobje angleškega gospostva: 1878–1960

Po dolgotrajnih poskusih so Ciprčani dosegli samostojnost leta 1959, ko so bile soglasne Grčija, Turčija in Velika Britanija.

Republika Ciper: od leta 1960 –

Prvi predsednik postane nadškof Makarios.

Državni prevrat in turški vdor

Leta 1974 so Turki zavzeli 40 % ciprske zemlje in tako razdelili otok v dva dela: turški in grški svobodni del otoka.

KULTURNA DEDIŠČINA IN NJENA OHRANJENOST V CIPRSKI KULTURI

Posebna značilnost, ki označuje Ciper, je njegova zemljepisna lega in to, da je dežela otok. Ciper, ki leži med Egejskim morjem in bližnjim Vzhodom, ta majhni otok na območju Sredozemlja, je že od začetka svoje zgodovine, to je od sedmega tisočletja pred našim štetjem, križišče kulturnih vplivov in tokov, kljub temu pa je to dežela z ohranjeno kulturno dediščino in starim načinom življenja.

Pred približno pet tisoč leti od obdobja neolitika do začetka zadnjega obdobja bronaste dobe je bil otok najprej precej osamljen od zunanjega sveta; v stari in srednji bronasti dobi (2500 – 1600 pr.n.š.) je začel trgovati z bakrom na Srednjem vzhodu. Kozmopolitsko življenjsko okolje, tako značilno za Ciper, je posledica srečanj dveh svetov, Vzhoda in Zahoda, in se je razvilo že sredi drugega tisočletja pred n.š., ko so se Egejci začeli ozirati na bližnji Vzhod. Tako je gotovo, da sta vzhodna in zahodna civilizacija vplivali na kulturni razvoj otoka, katere poteze še danes vidimo. Številni grški naseljenci so povzročili etnične spremembe, te pa so vplivale na določen kulturni razvoj otoka in ga zblíževale z grško deželo.

V velikih mestnih središčih so se nove politične, kulturne in verske ideje hitro prilagajale in oblikovale tako, kakor so jih potrebovali mestni prebivalci, na podeželju pa je prebivalstvo ostalo v celoti zvesto stari kulturni in verski ciprski dediščini. Starodavna božanstva rodovitnosti so na otoku častili že v četrtem tisočletju pred n.š. in jih poznali še v šestem stoletju pred n.š. Na primer bik je bil v ciprski predzgodovini pglavitni simbol rodovitnosti, njegov lik je še zelo pogost v stari bronasti dobi. V vaseh na otoku pa lahko danes vidimo upodobljeno glavo bika ali ovna, obešeno nad portretom. To je gotovo daljni odsev na starodavno verovanje, ki je izgubilo prvotni pomen, toda ohranilo še nekaj povezave z otoško predzgodovino.

Ena značilnih potez ciprske umetnosti je določen humor, ki ga vidimo v teh stvaritvah. Resnično je, da ciprski umetniki niso dosegli tako dovršena dela, kakršna pozna klasična grška ali egipčanska umetnost, so pa izpolnili svoje ustvarjalno poslanstvo in želeli s svojimi deli predvsem ugajati. Ciprski lončar, ki je ustvarjal v srednji bronasti dobi, in lončar iz 20. stoletja, pri obeh je isti namen, da skušata oblikovati človeške elemente (obraz, roke, prsi) v svoji stvaritvi, ki bo živa in zanimiva, izvirni in šegavi izdelki bodo kazali zadovoljstvo izdelovalca. Lončarji v Kornosu še danes ročno izdelujejo vaze, ki imajo bujne oblike, so okrašene z motivi, vtisnjenimi v glino ali pa so motivi kasneje dodani na vrat ali na stranico vrča (cvetlica, ptič, steklenička), kar prav tako spominja na ustvarjalca, ki je živel v bronasti dobi. Verjetno ne gre za preživetje teh del, temveč za izražanje oblikovalčevega značaja, razpoloženja in estetskega okusa.

Stara kultura, ki je prišla na otok z grške celine, je dosegla visok razvoj v 12. stoletju pred n.š., ta se v različnih oblikah pojavlja skozi vsa zgodovinska obdobja. Jezik, ki so ga vpeljali na otok stari Grki, je ohranil do danes besede in izraze še iz Homerjevega časa. Stari Ciprčani so ohranili linearno silabično (zlogovno) pisavo od 15. do 3. stoletja pred n.š., torej enako abecedo kot jo je imela vsa Grčija. Jezik najstarejših grških naseljencev je moral biti dolgo časa živ, kajti le tako je mogoče razumeti nekatere stare izraze v ciprskem vaškem narečju.

Zvestoba staremu izročilu in nadaljevanje teh starodavnih pobud značilnih v ciprski kulturi ne kaže pomanjkanja domišljije ali privrženosti zaostalim nazorom iz preteklosti. Ciprsko ljudstvo sledi starodavnemu izročilu zato, ker se zaveda, da ga mora nadaljevati, kajti le tako lahko ohranja lastno kulturno in etnično identiteto pred tujimi vplivi. Tujci, ki so tolikokrat vladali na tem otoku in sicer že od prvih tisočletij pred n.š. dalje, so vsiljevali tudi svojo kulturo in ideje, kar lahko vidimo celò v današnjih dneh.

Toda ciprska umetnost, naj bo še tako zvesta staremu izročilu, je polna življenja in ustvarjalnosti. Šaljivo poenostavljanje človeških ali živalskih podob na ukrivljeno oblikovanem delu vaze iz 7. stol. pred n.š., ali okrasne rozete in geometrični motivi, ki krasijo vaze iz obdobja geometrije in arhaika, ter slonovina in kovinski izdelki iz teh obdobja, kažejo izredno svež navdih umetnosti in pravo estetsko kakovost. To so ohranjene zasnove v ciprski umetnosti, ki jih lahko vidimo na današnjih rezljanih lesenih skrinjah ali na bogato okrašenih bučah z vrezanimi motivi v otoški ljudski kulturi.

Tudi na tem majhnem starem otoku v vzhodnem Sredozemlju so sledila tisočletna in stoletna zgodovinska obdobja. Iz teh preteklosti živi otoška kultura, ljudstvo jo obnavlja, ne da bi jo pred tem izčrpalo ali pozabilo njen razvoj v preteklosti; nasprotno, ostalo je zvesto samoniklosti in vedno odprto svetu, tako na vzhod kakor na zahod. V zgodovinskih obdobjih je Ciper doživel varne in mirne čase, mnogokrat tudi negotove in nevarne, celò pretresljive.

CIPER V SREDNJEM VEKU

V ciprskem srednjem veku se je zvrstilo mnogo slavnih dogodkov, ki so bili presenetljivi, dramatični in bleščeče barviti. Na tem otoku ljubezni, v vročem podnebjju, so se pojavljali in prepletali »kakor v pravem Babilonu« na primer bazilejski blesk, arabski pohlep, slikoviti mameluki, pravoslavni in katoliški škofje, mračni stari menihi, maroniti, sirski jakobiti ali armenski monofisiti, bojaželjni Albinci, grobi francoski vitezi, berači kraljevske oblasti ali Templarji, ki so se ukvarjali s številnimi zadevami, lastniki vinogradov, mali nepomembni trgovci, Genovežani, amalfijci, Španci, zahrbtni benečanski diplomati in turški vojaki, ki so prinesli grozo in smrt. – Tako so zapisali ciprski kronisti v 15. stoletju in zgoščeno nanizali potek zgodovinskih dogodkov na otoku.

V ciprskem srednjem veku sta bila pomembna dva jasno opredeljena zgodovinska obdobja. Med leti 395 in 1191 je bil otok Ciper grški. Ciper, prva krščanska provinca Rima, si je v 5. stoletju pridobil posebne cerkvene pravice. Od 7. do 10. stoletja je bil otok v posesti cesarja Konstantina – to je bilo pravo krvavo prizorišče, na katerem so se Bizantinci in Arabci neprestano bojevali. V 11. stoletju sta se grška guvernerja Eroticos in Rhapsomatis uprla. V 12. stoletju so Bizantince nasledili zelo slavni francoski plemiči rodu Renaud de Châtillon in Raymond III iz Tripolija. Leta 1191 je Rihard Levjesrčni zadal najhujši udarec, ko je osvojil otok. Grški otok je bil prodan plemiču iz Poitiersa, kralju brez kraljestva, Guyu de Lusignan. Treba pa je reči, da je ta vladal modro in dosegel več uspehov kot vse križarske vojne.

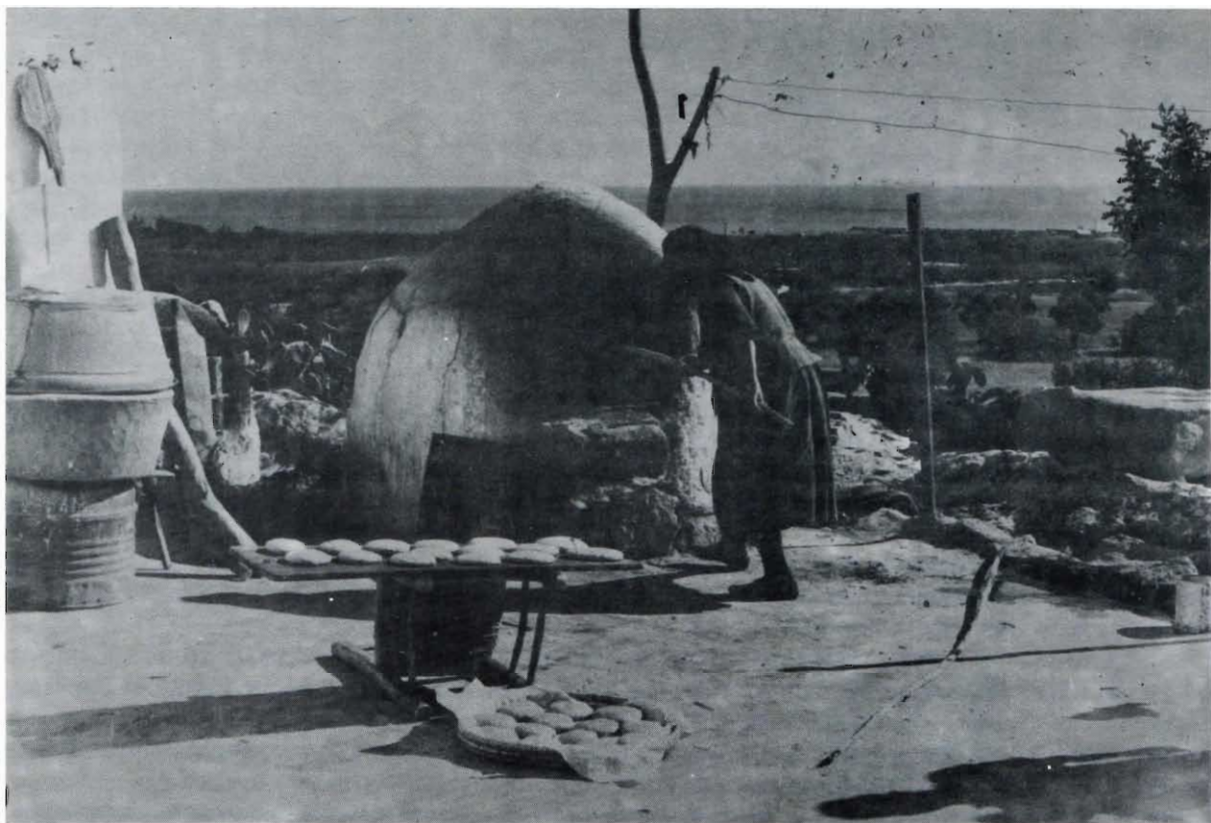
Drugo srednjeveško obdobje na Cipru je trajalo od leta 1191 do 1571. Toda tudi ta čas daje pregled pomembnih otoških vladavin. Od leta 1191 do 1489 je bil Ciper francosko kraljestvo, ki mu je vladal fevdalec Lusignan. Od leta 1489 do 1571 pa je otok postal benečanska kolonija.

V srednjem veku so nastale na otoku številne umetniške stvaritve. Kulturne značilnosti te sijajne zgodovine še danes kažejo cerkve, bizantinsko slikarstvo, gotske katedrale in benečanska obzidja. Toda mešanica teh slikovitih civilizacij, ko se je starodavna preteklost osvežila s starimi otoškimi izročili, je tako osvetlila mnoge značilnosti, kot na primer čudovite različice ciprske rustikalne umetnosti. Prav ti sledovi v otoški kulturi oblikujejo zakladnico zgodovinske umetnosti in oživljajo to razstavo.

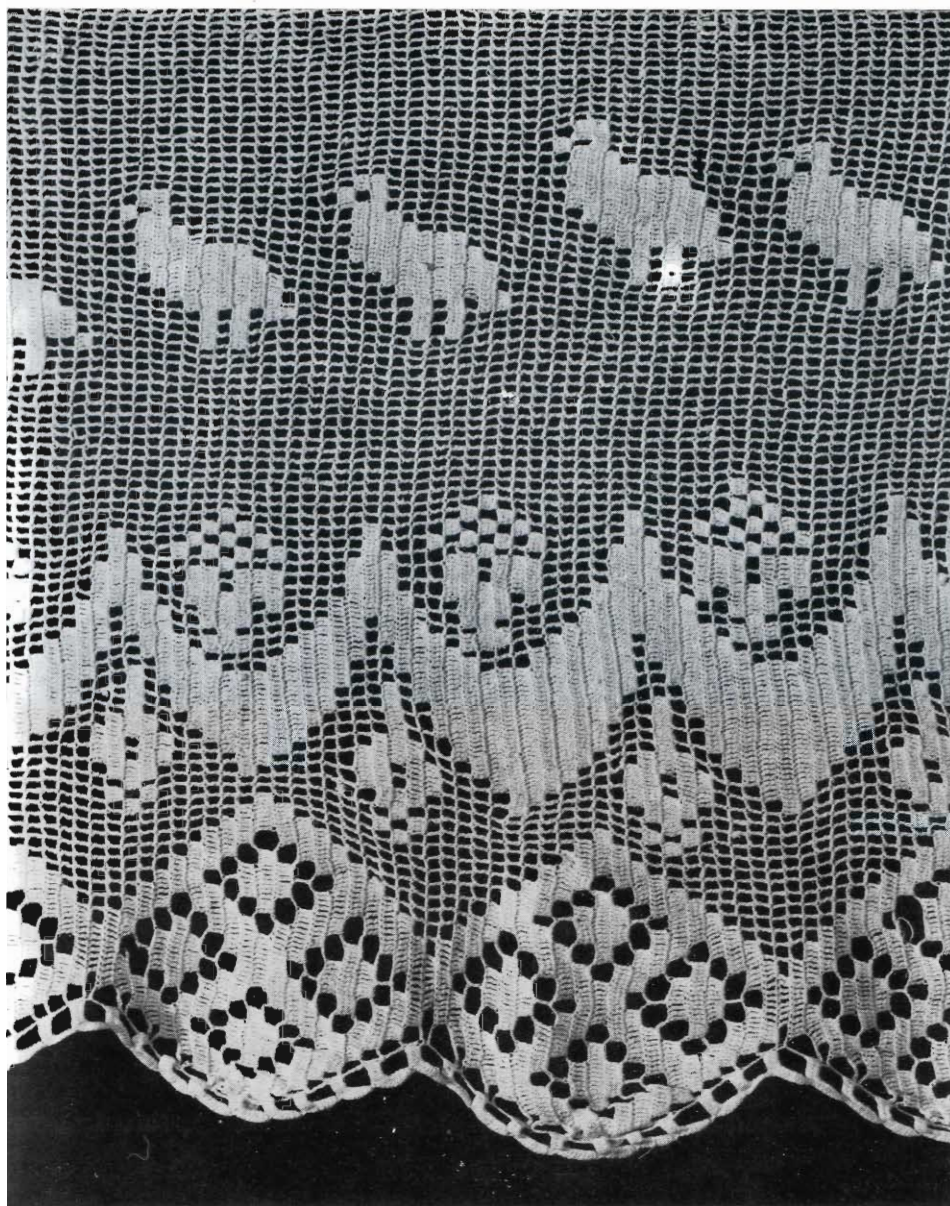
Romanski stil se na Cipru ni razvil, uveljavila pa se je gotika. To obliko umetnosti je na otok vpeljal Lusignan ob koncu 12. stoletja. Otoška gotska umetnost kaže pravzaprav francosko kolonialno kulturo. Ta stil je na otoku prav tako razvil tehniko strukturalnega ogrodka obokov, križane koničaste loke, različne koničaste dele in druge značilnosti evropske gotike. Tako kažejo ornamentalni motivi raje zahodnoevropsko vegetacijo kot ciprsko floro. Samo terasaste ploščadi so bile prilagojene vročemu ciprskemu podnebjju in so nadomestile nagnjena ostrejša. Tak pogled je na francosko gotiko na Cipru z odtenkom vzhodne eksotike.

Gotska otoška umetnost je v glavnem dosegla največje uspehe v arhitekturi, namreč otok je izredno bogat raznih vrst kamenja, sadre, apnenca in kamenja za klesano obdelavo. Gotska arhitektura sega na posvetno, vojaško in cerkveno področje.

Medtem ko je stil posvetne francoske arhitekture pustil močne sledove na otoku Rodosu, je bilo takih stavb na Cipru manj. Omeniti je potrebno predvsem obmorske ciprske dvorce v raznih krajih po otoku, ki kažejo vpliv te francoske kulture.

Krušna peč, Agia Napa

Čipke – lefkaritika, Lapitos

UPORABNA UMETNOST IN VSAKDANJE ŽIVLJENJE

Do nedavnega je obrt predstavljala s svojo tradicionalno obliko gospodarski in umetniški dosežek v določeni družbeni strukturi. Na to dejavnost, ki ni poznala serijske proizvodnje, pa bodo sredstva, ki hitro prevažajo velike količine teh izdelkov po svetu in sredstva sporočil ter vsiljivih razvedril, ki uniformirajo čut za lepoto, vplivala na ustvarjanje splošnega monotonega stila s togim vplivom »mode« – s tem občasnim pojavom.

Včasih je obrtni mojster opravil vsa dela, ki so obsegala njegovo dejavnost. Obdelal je surovino, izdelal modele in oblikoval različne in številne vzorce, predvsem to, kar je ugajalo odjemalcu in zadovoljilo potrebe vaše skupnosti v vsakdanjem življenju, ob praznikih, pri opravljanju obrednih slovesnosti in ob drugih delih.

Na podlagi takega dela je nastal neposreden stik med ustvarjalcem in porabnikom. Prvi je pokazal izredno poklicno sposobnost in bogate izkušnje, ki jih je pridobil ob dolgotrajnem preučevanju materiala. Drugi je dal poudarek izbiri izdelka glede na uporabnost in funkcionalnost predmeta; končno je želel odjemalec dobiti tudi umetniški izdelek.

Umetnik in kupec, oba se podrejata kolektivnemu okusu, ki dopušča nove stvaritve in različne izdelke. Novator je vedno navzoč, saj ta lahko uvede neko novo tehniko ali drugačen način dela, kakor so ga poznali njegovi predniki; namreč, delati mora za skupnost in živeti v njej.

Razstava želi pokazati ljudsko umetnost, ki je podrejena potrebam vsakdanjega življenja in občestva in je soočena z zgodovinsko in zemljepisno stvarnostjo.

Ker leži Ciper med Vzhodom in Zahodom, je samo po sebi razumljivo, da je kultura teh sosednjih oze-melj precej vplivala na življenje otočanov. Kljub tem dejstvom kaže ciprska tradicionalna obrt otoško družbo tako, kakor se je oblikovala in razvijala v težkih in nemirnih zgodovinskih časih. V deželi so postali pogoji dela omejeni, odkar je otok izgubil zunanja tržišča, domači ustvarjalci pa so bili zato prisiljeni, da delajo za domače potrebe in da zadovoljijo estetske zahteve domačega občestva.

Izredne priložnosti so ob praznikih in ob prirejenih semnjih na deželi, ko imajo razni obrtni mojstri možnost razstaviti svoja dela, ki jih v drugem času prodajajo v posebnih mestnih četrtih, kjer jih tudi ustvarjajo. Mojster, ki je imel stalno ali potujočo delavnico, se je sam oskrboval s surovinami, dobil stike z odjemalci, načrtoval svojo proizvodnjo, se izogibal izdelovanja enakih oblik, zato jih je nenehno spreminjal, obdržal pa njihovo uporabnost.

Izredno pomembno je bilo krašenje svatbene sobe – pastos. Ob tej priložnosti so namreč povabljeni občudovali, kar je bilo razstavljeno, tako na primer hišno opremo, razne priprave za vsakdanjo uporabo, bakrene izdelke, tkanine, vezenine in drugo, kar je obsegalo nevestino balo.

Svatba, ki je trajala ves teden, je obsegala razne šege, navzoča sta bila glasba in ples, tekmovali so pesniki, bila je torej resnično posrednik ljudske umetnosti.

Po drugi svetovni vojni je Ciper doživel velike spremembe in pomembne novosti. Nekaj časa je ljudi bolj premamljal nov način življenja na vseh področjih tako, da so začeli zanemarjati kulturno dediščino svojih

prednikov. Nagel vdor industrijskih izdelkov in kmečko izseljevanje je temeljito spremenilo obrtno dejavnost in njeno poslanstvo. Serijska proizvodnja je nadomestila posamezna naročila in poenostavila izdelke. Tak način proizvodnje je prekinil odnos med ustvarjalcem in porabnikom.

Tradicionalna obrt še živi, vendar dela predvsem za turistične odjemalce, v zadnjem času tudi za domače prebivalstvo, ki se ponovno vrača k lastni kulturni dediščini. Tako obrtna dejavnost ne proizvaja več izdelkov, ki jih je ljudstvo nekoč uporabljalo v vsakdanjem življenju, ampak oblikuje razkošni obrtni izdelek. Ta ima le okrasni pomen, čeprav so verno uporabljeni modeli iz preteklosti.

Na ciprsko obrtno dejavnost vplivajo tudi dogodki iz leta 1974, preseljevanje ljudi od tega časa dalje, razdor enotnosti in izguba notranjega ravnotežja v otoškem življenju povzroča trpljenje ciprskemu prebivalstvu. Kljub različnosti jezikov, vere in dveh etničnih skupnosti je otoško prebivalstvo živelo v miru, sedaj pa je to sožitje prekinjeno.

POLJEDELSTVO

Čeprav imajo na Cipru bogata rudna nahajališča, se otočani temeljiteje ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo. Do leta 1974 so skoraj vsi prebivalci obdelovali polja in ustvarili polovico pridelka za izvoz.

Vse ciprske vasi kažejo strnjena naselja, ki so blizu druga druge. Kmetje teh vasi imajo navadno svoja posestva na obrobju naselij.

Na osrednji rodovitni planoti Messaorée gojijo pšenico, na manj rodovitnih tleh pa ječmen; na vzhodnem delu raste bombaž in lan, v okolici Nikozije pa sezam. V kraju Larnaka, kjer sta rdeča zemlja in peščenec, pridelujejo predvsem krompir, ki ga mnogo izvažajo v Anglijo. V okolici Limasola so v času Lusignana gojili sladkorni trs, danes pa na tem ozemlju intenzivno pridelujejo bombaž. Med Limasolom in Pafosom se razprostira pokrajina, imenovana krassochoria, s številnimi vinogradi, poleg nje so tudi bogati sadovnjaki pomaranč in banan. Na apnenčasti zemlji proti zahodu otoka izredno dobro uspevata oves in konoplja, na polotoku Karpasia pa pridelajo večino ciprskega tobaka.

Po drugi svetovni vojni so začeli hitreje razvijati pridelovanje zelenjave in tudi izboljševati njeno kakovost. Na hribovitih predelih in na ravninah raste dva milijona oljk, prav toliko rožičev in tristo tisoč smokvinih dreves. Kar zadeva sadno drevje, so na Cipru idealni pogoji za njegovo rast. Tako uspevajo ob obalnem področju drevesa agrumov, oranž, mandarin in citronovcev. Na pobočjih Troodosapa rastejo češnje, marelice, slive, breskve in jabolane.

Na otoku so še obširni gozdovi borovcev alep, ki se razprostirajo na ozemlju Troodos. V dolini blizu samostana Kykko raste približno 40.000 dreves ciprske cedre, ki je že prava redkost.

Otok ima tudi ugodno podnebje za rast aromatičnih in zdravilnih rastlin.

Ciprski živinorejci so že od nekdaj navajeni, da pasejo živino poleti v planinah. V šestdesetih letih je statistika zabeležila okrog 400.000 ovac in 130.000 koz na otoku. V začetku 20. stoletja so začeli z rejo krav mlekaric v okolici mest.

V ciprski favni sta ohranjeni dve redki živali in sicer muflon – divja ovca, ki se je zatekla v gozdove Pafos, in sokol – na ozemlju Eléonore.

VINOGRADNIŠTVO

Če je »sladka dežela Ciper«, otok Venere, znan po bakrovi rudi, ni nič manj slavno tudi njegovo vino. Miti, arheološka odkritja, literarna dela, stara izročila in šege so viri, v katerih je mnogo gradiva o vinogradniški dejavnosti v davni preteklosti. Pomembne podatke dobimo predvsem iz antičnega obdobja, ko je vinogradništvo postalo gospodarska panoga in je imelo velik vpliv na vso družbeno sestavo tedanjih prebivalcev.

Ko so vladali na otoku Templarji in Rihard Levjesrčni, so izvažali v Evropo rdeče ciprsko vino, imenovano koumandaria. To vino so Benečani oprostili carine, ker so menili, da je krepilno zdravilo.

Kasneje se je v obdobju treh stoletij vinski pridelek močno zmanjšal, ker so otoku vladali Turki in so vino obdavčili. Ko pa so otok upravljali Angleži, so zasadili nove trte.

Ciprski vinogradi pokrivajo 1/25 otoške površine. Kakovost zemljišč in višinska lega vinogradov v veliki meri vplivata na raznovrstnost pridelka grozdja in vina. Vinorodne vasi — krassochochia se razprostirajo med Pafosom in Limasolom.

Ciprski pregovor pravi, da »delo z vinsko trto . . . zahteva grbavega človeka«, to pomeni, da je delo težko in zahteva mnogo napora. Toda, kadar se prične trgati, se v vinogradih razlega petje mož, žena in otrok ob nabiranju dobrega pridelka.

Arhaično stiskalnice — linoi — še vedno uporabljajo na otoku. Grozdje stiskajo z vrtljivim vijakom, ki je nameščen na vzvod. Mošt vre v velikih lončenih vrčih, ki so v istem prostoru kot stiskalnica.

Druga priprava za stiskanje grozdja je alestiri, to je mlin, ki mečka grozdje, postavljen pa je na lončen vrč.

Patitiri — pomeni mečkanje grozdja z bosimi nogami. Tudi ta način stiskanja je še vedno v veljavi.

Razen vina pridelajo na Cipru tudi veliko rozin, ki so izredno kakovostne. Sveže grozdje razgrnejo na rjuhe, nato ga položijo na sonce, ki ga v nekaj dneh posuši. Rjuhe z grozdom razprostrejo na dvorišču ali na strehi hiše.

Vinogradniki znajo pripraviti posebne kolačke, imenovane soutzoukos, ki imajo obliko dolge klobase iz nanizanih zelenih orehov, prekritih z gostim moštom. Dolgo verigo nanizanih orehov večkrat potopijo v gost grozdni sok, dokler ne dobijo zaželeno debelino. Posušene kolačke porabijo med letom.

Končno pripravljajo še kiofteri in palouzes — to so kvadratne oblike rozinovega testa, ki je posušeno na soncu.

POLJEDELSKI OBREDI

Štirinajstega septembra, na dan praznika Križa po pravoslavnem koledarju, je dan blagoslavljanja semen in poljskih del. Poljedelci položijo v cerkvi na mizo pred oltarjem posode, napolnjene z različnim semenjem, okrog sklede z blagoslovljeno vodo. Po opravljenem cerkvenem obredu blagoslovi duhovnik prinesene pridelke. Ta blagoslovljena semena si poljedelci razdelijo in jih zmešajo z ostalim semenjem, da bi bil pridelek bogatejši.

Na praznik sv. treh kraljev ali na praznik vaškega patrona ponovijo obred blagoslavljanja poljskih pridelkov. Semena shranijo v prt, ki ga zavežejo in obesijo na steno v kleti; kasneje pomešajo blagoslovljena semena z ostalimi.

Po verovanju Ciprčanov sta ugodna za prerokovanje mesec maj in avgust. Prvih dvanajst dni v avgustu imenujejo minallaghia – spremembo meseca. Ti dnevi povedo, kakšno vreme bodo imeli kmetje v naslednjih dvanajstih mesecih. Prvega avgusta opazujejo vremenske razmere in sklepajo, kakšen bo mesec avgust. Kakršno je vreme drugega avgusta, tako bo v septembru. Tako opazujejo vreme vsak dan do 12. avgusta, ki bo napovedal vreme meseca julija v naslednjem letu.

Druga metoda napovedovanja vremena je tudi prerokovanje z dvanajstimi figovimi listi, ki predstavljajo posamezne mesece v letu. Figove liste z dodatkom soli položijo v nečke ali na leseno desko in to postavijo ponoči na streho hiše. Naslednji dan zjutraj listi pokriti z roso napovedujejo, če bodo meseci v letu suhi ali mokri.

ŠEGE OB NOVEM LETU

Izredno pomemben čas v kmečkem življenju Ciprčanov je ob koncu starega leta in na začetku novega. Ohranjene so zanimive šege in obredi. Najpomembnejši svetnik je Bazil, ki ga slavijo prav na Novo leto. Na Silvestrovo ga predstavijo kot dobrotljivega starca, ki prinaša blagostanje.

Zadnji dan leta položijo kmetje na mizo v kleti posodo s pšenico – kollyva, kruh sv. Bazila – vassilopita, ki je okrašen s svečo in denarnico hišnega gospodarja. Ko bo svetnik obiskal ta večer vse hiše v vasi, bo blagoslovil darove; njegov blagoslov bo zagotovil bogat pridelek in mnogo denarja v Novem letu. Oljka pomeni ciprskim ljudem sveto drevo. Zadnji dan leta, ko zazvonijo zvonovi in vabijo vaščane k večernicam, okrasijo ljudje domove, predvsem vhodna vrata, z oljčnimi vejami. To pomeni, da bo tako blagoslovljen dom pred začetkom Novega leta.

Zadnji dan leta, ko čakajo, da jih bo obiskal sv. Bazil, prerokujejo z oljčnimi listi in ognjem. Na žerjavico vržejo oljkin list z napisanim besedilom. Če se list obrne, preden zgori, je to znak sreče in uspehov v Novem letu. Če pa list preprosto mirno zgori, napoved ni dobra.

ARHITEKTURA

Monumentalna ciprska arhitektura izvira iz 9. stoletja, pripadala pa je tujcem, ki so tedaj vladali v deželi. V času vladanja Lusignana so zgradili gotske katedrale, ki so podobne cerkveni arhitekturi v Franciji; trdnjave in masivna obzidja iz 11. do 16. stoletja spominjajo na vojaško zahodnoevropsko arhitekturo. Enako so gradili tudi Turki in Angleži javne zgradbe na otoku, ko so ga imeli pod svojo oblastjo. Ljudska arhitektura je obsegala le kmečke stavbe in majhne cerkve, raztresene po deželi.

Do začetka 20. stoletja so glavna ciprska mesta, Nikozija in Famagusta, predstavljala zaprti tip mesta z obzidjem. O teh je težje govoriti, da so nastala po urbanističnem načrtu. Večinoma poznamo le labirint ozkih ulic, ki vodijo od glavnega vhoda v mestnem obzidju proti središču mesta, kjer se dviga katedrala, spremenjena v mošejo v času Turkov.

V mestih se tudi uveljavi gospodarska in obrtniška dejavnost, nastajajo posebne cehovske četrti in ulice. V tem kontekstu ima dom v mestu različne arhitekturne elemente. Pogosto so notranja dvorišča obdana z arkadami, z odprtimi ali zaprtimi balkoni, vidimo tudi motive iz neo-klasicizma in druge posebnosti, ki kažejo različne kulturne vplive, ohranjene do danes. Druga mesta, kakor Kerinija in Larnaka, so se razvila okrog trdnjav, precej neurejeno in brez določenega načrta.

Demografski izbruh in nove gradbene tehnike so nevtralizirale tradicionalna mestna središča, kajti mestno prebivalstvo se je začelo postopno seliti v okolico in tu oblikovati novo mestno področje.

Arhitektura na deželi se je drugače razvijala, nastajala je tudi v neposrednem naravnem okolju. Pogoji, ki so vplivali na način te gradnje, so bili: podnebje, to je bilo na primer prav tako pomembno, kakor prilagajati se potrebam poljedelske dejavnosti in gradbenemu materialu, ki je bil na voljo. Vendar, čeprav je toliko pokrajinskih različic, so pomembni tudi zgodovinski dejavniki.

Zaradi pomanjkanja obrambnih konstrukcij, ki so jih neprestano preizkušali v nemirnih stoletjih, so tudi na deželo uvedli neko vrsto urbanistične gradnje, ki naj bi varovala kmečko prebivalstvo, in sicer na ta način, da so gradili domove strnjeno ali jih obdali z visokim zidom.

Zaradi neprestanih tujih osvojevalcev, ki so prihajali na otok, se je veliko prebivalstva z obale, preselilo v notranjost otoka. Iz notranjih otoških predelov pa so si vaščani postavili dodatno bivališče ob morju okrog majhnih naravnih pristanišč. Tako so se začela ta bivališča razvijati, vendar na škodo starejših naselij.

Dolgo časa so se razvijala le mesta, ker je bila v njih osredotočena vlada in druge oblasti, popolnoma pa so bile zanemarjene vaške in občinske skupnosti, zato kažejo podeželska naselja raztresen tip vasi. Zelo redko dobimo osrednji prostor v kmečkem naselju. O njegovi obliki lahko govorimo šele takrat, ko postane cerkveno dvorišče ali dvorišče mošeje, ali prostor ob mlinu in vaškem vodnjaku osrednji prostor vaščanov.

Tako vidimo, da je dom kraj družbenih proslav in prireditev, v katerem varujejo vse družinske intimnosti. Dvorišče, ograjen prostor, prav tako pripada hiši; obdan je z visokim zidom, v katerem je tudi glavni vhod. Dvorišče je urejeno lahko tudi zadaj za hišo, kjer so razporejene dodatne stavbe, potrebne v vsakdanjem življenju kmečkega človeka.

Skoraj po vsem otoku so posamezni domovi urejeni tako, da imajo pod svojo streho nuklearno družino in prostor za zakonce, kadar ne popusti zaročenčeva družina; namreč, prispevek premoženja v zakon je nov pojav, povezan s kmečkim izseljevanjem in s slabim vrednotenjem kmečkega dela.

Najbolj značilen del ciprskega doma je iliakos ali heliakos (beseda pomeni sonce). To je pokrit prostor, ki je hkrati del hiše in dvorišča; ostrešje kaže podaljšek hišne strehe, podprto pa je z lesenimi stebri ali z obokom. Iliakos je skoraj vedno obrnjen proti jugu.

Na eni strani iliakosa je postavljena peč in priprave za preprosto kuhinjo, ki jo uporabljajo predvsem poleti.

Izredno preprosto ciprsko hišo imenujejo makrinari. Ta predstavlja dolg pravokotni prostor, zgrajen navadno iz surovih opek in pokrit z ravno streho iz zbite zemlje, ki jo podpirajo leseni tramovi, obdelani iz ciprese in drugega materiala.

V prostoru, ki je nekoliko višji in ima dimnik, prebiva družina; v drugem delu stavbe je hlev in klet.

Vhod je na podolžni strani, pogosto ob iliakosu. Dodani prostori so urejeni v podaljšku makrinarija, na primer notranja hiša – sospito, klet, prostor za otroke, kuhinja itd.

Popolnoma nov tip hiše, najbolj razširjen na Cipru, je imenovan dichoron, ki ima dva prostora. Gre za razdelitev po širini hiše makrinari z vrsto stebrov ali obokov, ki podpirajo osrednji tram. Iliakos je vedno dodan na prednji strani hiše. Streha dichorona je lahko ravna in iz zbite zemlje ali pa je največkrat nalahno nagnjena z dvojnim nagibom in pokrita z rimsko opeko. Dichoron je zgrajen iz surove opeke ali iz kamna.

Nov tip doma je tudi nadstropna hiša, predvsem v ravninskem predelu, privzeli pa so jo iz mesta. V hribovitih krajih je taka hiša že kar nujna zaradi nagnjenosti zemljišč in mnogo vlage. V tem primeru je stanovanjski prostor urejen v nadstropju.

HIŠNA OPREMA IN OKRAS

Poglavitni kos pohištva v ciprski hiši je lesena skrinja, imenovana sendouki; dobi jo tudi nevesta v balo. Sredi 19. stoletja so bile najpomembnejše delavnice teh skrinj v mestu Lapitos. Oblikovalci lesa, imenovani taliadori, mizarji v tej pokrajini so razvili poseben stil ornamentov v plitvem poslikanem reliefu, ki je vseboval cvetlične in geometrične motive. Na stotine skrinj, ki so bile izdelane v teh delavnicah, dobimo v ciprskih domovih po vsem otoku.

Istočasno kot v omenjenem kraju so izdelovali v mestu Akantou ne samo skrinje, temveč tudi kotne omare in lesene, rezljane in poslikane police. To pohištvo je krasilo dom, obenem je bilo tudi funkcionalno. Ta novost je prišla z Egejskih otokov in se hitro razširila po vsem Cipru.

V pokrajini Messaorée je značilni kos pohištva velika lesena rezljana in poslikana postelja, ki kaže prestiž ciprske družine; namenjena je prenočevanju posebnih gostov.

Tkani prti – mandilies, vezeni prti – tzestoi, košare, pletene iz slame v spiralni tehniki, okrašene z geometričnimi mnogobarvnimi motivi, so prav tako del lepega inventarja v ciprski hiši.

TKALSTVO

Že pisatelji iz antičnega obdobja hvalijo znanje ciprskih tkalcev. V bizantinskem obdobju so otočani začeli gojiti sviloprejko, kajti do takrat niso poznali drugega kakor lan in volno za izdelovanje tkanin. Med tem časom so vezli dragocene tkanine z zlatimi nitmi; to nit so imenovali ciprska nit in je bila močno cenjena na Zahodu. Ko je vladal na otoku Lusignan, so trgovci izvažali v Evropo blago rdeče in bele barve. V 14. stoletju so kulturo bombaža nadomestili s pridelovanjem sladkornega trsa in tako uvedli nekaj novosti v prvotne surovine.

Popotniki, ki so potovali v času od 16. do začetka 19. stoletja, so pripovedovali o kakovostnih tkaninah in tkanih izdelkih na otoku. Toda, ko so postopno izgubljali Ciprčani odjemalce na Zahodu, so se zadovoljili s povpraševanjem na domačem trgu.

Ko še niso bili tako razširjeni industrijski izdelki med kmečkim prebivalstvom, so bile statve za tkanje nujno potrebne v vsaki ciprski družini. Vse otoške ženske so znale pripraviti surovine za tkanje, tkati blago, ki so ga uporabljali za vse vsakdanje potrebe, tako za obleko kakor tudi za nevestino balo.

Medtem ko so se hitro širile po vsem otoku tkanine, izdelane v tehniki domačih tkalcev, je opaziti, da so prav tako nastajale tudi razne krajevne različice teh izdelkov. Tako so znane v pokrajini Karpasiji izredno lepe tkanine, okrašene z geometričnimi motivi v tehniki ažur ali z večbarvnimi steklenimi biseri.

Na območju Pafosa delajo tkanine z mnogobarvnim geometričnim ornamentom in te imenujejo fithkio-tika.

Na obalnem območju, na severu Pentadaktilosu, dobimo pomembno tehniko tkanja svile, v pokrajini Morfou pa še vedno delajo izredno kakovostno platneno blago.

Danes barvajo tkanine s kemičnimi barvami, ki imajo obsežnejšo barvno lestvico in nadomeščajo nekdanje rastlinske barve. Te so bile: živo rdeča barva, ki je bila posebnost pokrajine Karpasija, dalje indigo modra, rumena, zelena in kostanjeva.

LEFKARITIKA

Najpomembnejše središče posebnega stila vezenja na Cipru je v pokrajini Lefkara. V tem kraju še vedno delajo po starem načinu. Vezenine vezejo na belem platnu z geometričnimi vzorci. Te imenujejo lefkaritika, ki pozna različne tehnike vezenja. Te so na primer: tagiada – luknjičasti ažur, gemota – obsega posebne vbode, podobne tkanju damasta, pittota – nekateri vbodi se ponavljajo, tehnika spominja na bele vezenine, znane na jonskih otokih, v Italiji, zlasti v Benetkah v 16. stoletju.

Vezenine – lefkaritika niso narejene samo zato, da krasijo hišo med praznovanjem svatbe, kot so na primer druge vezenine, ki so del nevestine bale.

Od 19. stoletja dalje je proizvodnja vezenin v Lefkari dobila trgovski pomen. Ženske so postale poklicne izdelovalke teh vezenin, moški jih pa prodajajo tujcem. Zaradi velikega povpraševanja so se vaše ženske iz Messaorée na osrednji planoti Cipra začele poklicno usposabljati za vezenine lefkaritika.

Najstarejši primeri teh vezenin so narejeni z bombažno nitjo na gostem bombažnem platnu, najnovejši pa na lanenem platnu in vezeni z laneno nitjo. V pokrajini Lapitos-Karavas vezejo s svileno nitjo in na svileni tkanini.

Danes uporabljajo irsko laneno platno in kakovosten bombaž.

LONČARSTVO

Že približno osem tisoč let so znane razne obrtne dejavnosti na otoku prav zaradi bogatih surovin, ki jih ima ciprska zemlja. Med najbolj pomembnimi in uglednimi obrtmi na otoku pa je lončarska obrt. Lončarski izdelki, ki so bili narejeni že pred tisočletji, so bili najdeni v grobovih, danes pa so shranjeni v muzejih. Tehnika te lončarske obrti se deduje iz roda v rod, še vedno jo uporabljajo in poznajo zadnji ciprski lončarji, ki še oblikujejo tradicionalne oblike, pomembne estetsko in funkcionalno.

V Kornosu in v Fimi, v teh podeželskih središčih, še danes izdelujejo porozne rdeče lončene posode, ki jih uporabljajo za shranjevanje poljskih pridelkov. Lončarji, imenovani pitharades, iz kraja Fini, so potovali po vaseh še leta 1940 in izdelovali ogromne vrče, katerih stranice so premazali s svinčeno rudo, notranjost pa prevlekli s smolo. Ti vrči drže 1–5 gomaria vina (1 gomaria je okrog 158 litrov).

Lončarke iz Kornosa in Finija spretno oblikujejo manjše lončene posode, predvsem lonce z vgraviranimi okraski in s plastičnimi motivi (ptiči, kače, stekleničke in drugo).

Lončarji iz trga Lapitos, na severu otoka, že dolgo delajo lončevino z glazuro. To so vrči za shranjevanje olja, sira in drugo, dalje majhni vrči in krožniki, okrašeni s poslikanimi zelenimi lisami pod glazuro.

V preteklosti so pridobivali zeleno barvo na podlagi oksidacije bakra. Rumenkasto glazuro po žganju pa so dobili s prahom svinca in kresilnega kamna.

Lončarji iz Famaguste in Varoša izdelujejo belo lončevino.

Prav tako prihajajo iz delavnic v Famagusti antropomorfni lončarski izdelki, imenovani koukoumares, ki imajo reliefne okraske, na primer živali, kače, rastline in drugo; na straneh posode so ročaji.

SVATBENI OBREDI

Dan poroke je v vaseh na Cipru izredno pomemben dogodek in zadeva vso vaško skupnost, zato je določen že dolgo vnaprej. Če je bila med letom že ena poroka, potem mora zaročenka poprej prositi nevesto zadnje svatbe, da ji prepusti posebno pravico, ki jo je imela ona v tem letu, sedaj bo nova nevesta postala osrednja zanimivost vasi.

Vsa vaška skupnost vé za svatbeni dan, zato želijo vsi sodelovati ob tej proslavi. Šega je, da razdelijo teden dni pred svatbo obredna vabila. To so posebni kolački, narejeni za to priložnost, okrašeni so z zrni sezama, razdelijo pa jih starši bodočih zakoncev vsem hišam v vasi. Ko pridejo povabljeni na svatbo, prinesejo v zamenjavo posebno pecivo, ki ga dodajo poročni gostiji.

V starih časih so dali poleg obrednega peciva, s katerim so vabili goste, tudi steklenico – kalebaso vina. Na dolgi vrat te steklenice so obesili kolač, narejen v obliki venca. Tako okrašena steklenica – kalebasa je pomenila simbol poroke. Steklenico so potem obesili na steno, kjer je visela več let in spominjala na svatbo, ki ji je bila priča vsa vaška skupnost.

Svatbena soba je okrašena dan pred poroko, ima pa obredni in simbolični pomen. Ob tej priložnosti pravijo, da je treba »narediti manasso«, ali »pripraviti pastos«. Beseda pastas je grška in pomeni svatbeno sobo.

Najpogosteje je svatbena soba pripravljena v najlepšem prostoru hiše bodočih zakoncev; okrasijo jo prijatelji in žene – sorodnice.

V svatbeni sobi je na stropu razprostrta vezena tkanina, okrašena s petimi ženskimi ovratnimi rutami. Te so pričvrščene na štirih vogalih in v sredini. Tako predstavlja velika tkanina tako imenovano »nebo« v prostoru. Ko je ta del sobe urejen, okrasijo steno, ki je nasproti vrat. Ta je prekrita s tkanino, v sredini pa sta prekržana dva okrasna prta, imenovana mandilies. Okrog teh je obešeno svatbeno pecivo, ki so ga pripravili teden dni pred slovesnim dogodkom. Najpomembnejši je kruhek, ki predstavlja kačo, simbol blaginje; potem namestijo kruhke, ki imajo obliko srca, križa, ptiča, prstana, simbolov sreče in ljubezni in drugih antropomorfnih likov ali predmetov, povezanih z delom zakonca (košara, lestev in drugo).

Pred to steno je pripravljen tudi sedež za novoporočenca, prekrit s tkanino in vezeninami. Ko je končan verski obred, sedeta nanj novoporočenca, okrog pa so povabljeni, ki jima voščijo in prinašajo darove. Poseben prt prekriva kolena mladega para. Ženin poškropi z vodo oranžnega cvetja vsakega, ki njima vošči srečo. Vsak povabljenec daruje okrasni prt tako, da ga položi na ramena novoporočencev.

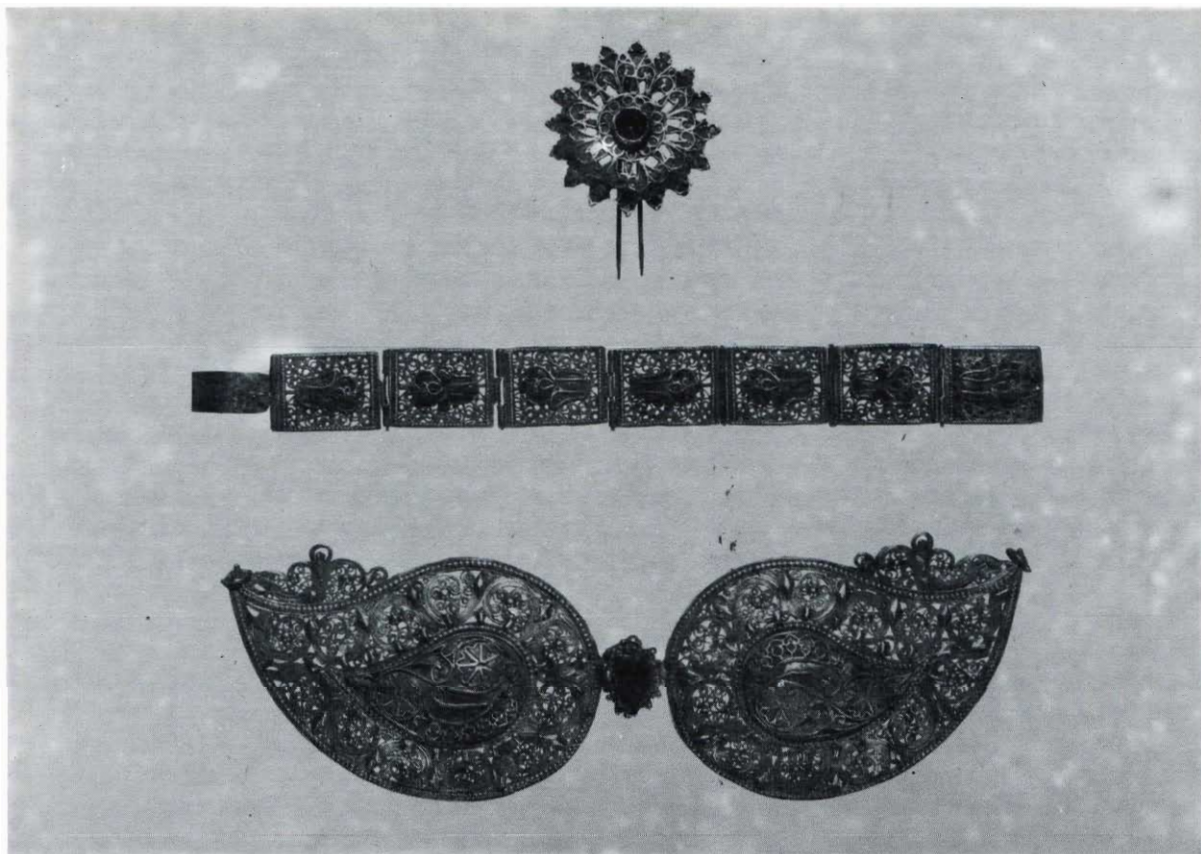
V slavnostni sobi so okrašene tudi ostale stene s tkaninami, vezeninami in z drugimi predmeti, ki so del nevestine bale.

Ta svatbeni prostor je okrašen osem dni. Matere obeh novoporočencev pripravijo s posebnimi slavnostnimi obredi poročno posteljo.

V pokrajini Messaorée ostane poročna postelja okrašena v sredini sobe namesto pohištva in je redko uporabljena za goste.

Žensko mestno oblačilo, zlati vez

Broška, zapestnica in zaponka, filigran, pozlačeno srebro

ZLATARSTVO

Zlatarska obrt na Cipru je bila znana že v davni preteklosti. Zlatarji so privzeli značilnosti iz antičnega obdobja, okrasne elemente z jugovzhodne Evrope in te povezali z izvirnimi orientalskimi motivi in tehnikami bližnjega Vzhoda.

V zadnjih stoletjih so v tej obrti poudarili predvsem organizacijo dela, ki je izredno pomembna na gospodarskem področju. Tako so ustvarjali preprost nakit in srebrne izdelke za domače odjemalce; vsi tisti predmeti pa, ki so bili namenjeni za razna obredja, so predstavljali razkošne in subtilne umetnine. Med temi vidimo precej zlatarjevih del, vendar so tudi pri teh redko uporabili zlato kovino.

Ženski nakit, zapestnice, prstani, zaponke pri pasu, ogrlice in drugo delajo iz srebra, nato pa zlatijo.

V mestnih središčih so številne delavnice zlatarjev, ki so znane predvsem po kakovostnih izdelkih. Zlatarski mojstri prodajajo svoje umetnine tudi po deželi na semnjih in na prošenjih – panighyria.

Ciprski zlatarji so mojstri vseh tehnik, ki so znane na območju vzhodnega Sredozemlja. Filigranske izdelke okrasijo še z mnogobarvnimi okrasnimi kamni ali z emajlom. Kovinski deli so kovani, tolčeni, brušeni ali luknjičavi in imajo vgravirane ali vrezane motive.

KULT

Ex-voto je lahko slikana podoba, predmet ali tabla z napisom, ki pojasnjuje izpolnitev zaobljube ali zahvale. Ti predmeti so navadno v cerkvi ali v manjši kapeli.

Darovanje votivnih podob ali predmetov je zelo stara šega. Verniki danes pogosto prinašajo v cerkve podobe svetnikov, o katerih menijo, da jim lahko pomagajo v bolezni, dalje ex-voto predmete, narejene iz čebeljega voska. Ti liki kažejo človeško figuro ali samo dele telesa, ki ga je bolezen prizadela. V preteklosti so ročno obdelovali te voščene figure, danes pa uporabljajo modele in jih vlivajo. Izdelovalce teh voščenih figur so imenovali tferkopouli.

Ex-voto predmeti ali podobe so obešene vse leto ob ikoni svetnika, kateri so bile darovane, potem te podobe javno prodajo.

Razstavo je posredovala vlada republike Ciper.

Predmeti za razstavo so iz zbirk muzejev na Cipru.

Besedilo kataloga: Yvonne de Sike, Georges Karouzis, Evangelos Loizides, Vasoos Karageorghis, Marina Sacopoulo, A. Diamantis

Prevedla in priredila: dr. Pavla Štrukelj

Koncepcija razstave: Yvonne de Sike

Strokovna postavitev razstave v SEM: dr. Pavla Štrukelj

Tehnična postavitev razstave v SEM in oblikovanje kataloga: Marjan Loboda, dipl. inž. arh.

Založil: Slovenski etnografski muzej
Za založbo: dr. Boris Kuhar

K E.01 A.11.02

SEM

1985

020180307

COBISS